

МЕТАФОРИ В ПОЕЗІЇ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО

Аналіз мови художньої літератури здавна цікавив дослідників. Прикметною ознакою поетичного мовлення є активне застосування образних засобів. Одним із часто вживаних, зокрема, є метафора. Довгий час її розглядали як образний засіб, в основі якого лежить переносне вживання слова. А. Кравець зазначає, що «інтелектуальний розвиток людства в другій половині ХХ ст. та зміна світоглядних парадигм розширили сферу використання метафори і спричинили переосмислення її ролі в мовно-мисленневих процесах» [1 , с. 3].

Дослідники метафори розглядають метافору в різних аспектах: лексико-семантичному, лінгвостилістичному, граматичному, когнітивному та ін., зокрема, у працях таких науковців, як В. Ващенко, В. Русанівський, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, Л. Ставицька, Л. Мацько, В. Калашник, А. Мойсієнко та ін.

Мета нашої статті – описати семантику та граматичне вираження метафор у поезії Миколи Вінграновського.

Актуальність статті зумовлюється цікавим і самобутнім індивідуальним стилем Миколи Вінграновського, одного з найвідоміших поетів-шістдесятників. Високо оцінив його творчість Т. Салига, зазначивши, що «у розмовах про українську літературу другої половини ХХ століття ім'я Миколи Вінграновського звучить як метафора, в якій уособлюється все найкраще, найсвітліше і найдобірніше, що вродилося на ниві красного письменства від початку шістдесятих років до сього часу. Він прийшов у поезію так, як приходять справжні, як з'являються великі майстри» [2 , с. 5]. Сьогодні багато написано літературознавчих праць про творчість М. Вінграновського, менше – про ідіостиль письменника. Не знаходимо праць про метафори в поезії митця, тому наше дослідження є **актуальним**.

Метафора – вид тропів, побудованих на основі вживання слів і виразів у переносному значенні. Виникає метафора майже завжди як засіб характеристики якогось предмета – виділення і підкреслення його статичної чи динамічної ознаки. Проте метафора може підлягати процесу лексикалізації і ставати засобом номінації, приглушуючи свою характеристичність: *носик чайника, ніжка стола, ручка дверей, цукрова пудра* [1 , с. 330-331].

За стилістичним забарвленням серед метафор розрізняють:

- стерті метафори, які втратили свою образність: *вушко голки, чутки ходять, день пройшов*;
- образні загальнономовні метафори: *дні летять, холодний прийом, тепла атмосфера*;
- образні індивідуально-авторські метафори: *кипить у нас в артеріях сучасність* (Ліна Костенко).

Метафоричність образного мислення митця завжди визначала особливості його авторського стилю, ступінь двох систем пізнання: «об'єкт-об'єкт» та «об'єкт-суб'єкт». Метафора являє собою особливий код, тип образного мислення митця, який уособлює класичну словесну довершеність.

Її органічно представляє масив поезії шістдесятників, який є зразком ідеального стилю.

У цьому плані вирізняється своєю багатогранністю постать поета, прозаїка, актора, кінорежисера Миколи Вінграновського. Переважна більшість творів Вінграновського насичені метафоричними утвореннями. У творчому доробку автора присутні поезії, основою яких є розгорнута метафора (*«на колінах яблуні спить вітер»* («Ходітьте в сад»), *шепоче дощ про тебе у траві* («Моя осінь»). Також спостерігаємо використання метафори на рівні речення (*«зацвіли твої пальці першим цвітом сльози»*); на рівні словосполучення (*«взулися гаї», «сльози билися»*). М. Вінграновський увійшов у сучасну українську поезію як поет палкого, артистичного темпераменту, високої ментальної громадянськості почуттів, максималістичного світу духовності. У його поезіях знайшли відображення виявлені на тонкому психологічному рівні поетичної сугестії філософські категорії загального та часткового, абстрактного та конкретного. В естетизованих переживаннях, втілених в досконалу художню форму, автор осмислив сутність людського буття, породив нову духовну єдність, розбудовану за законами високої естетики буття, незнищеної народної моралі, до якої органічно був причетний митець [5, с. 184].

За граматичним вираженням традиційно виділяють три основні різновиди метафор: субстантивні, атрибутивні, дієслівні. У поезії М. Вінграновського найбільш поширені атрибутивні (прикметникові) та дієслівні метафори.

Атрибутивні метафори, як правило, виражені прикметником і дієприкметником. Вони подають образну якісну характеристику предмета чи явища. У поезії М. Вінграновського вони найчастіше стосуються психологічного стану людини, наприклад:

- Та *затверділий біль* в очах,
- Та той вогонь, що не дочах (3, с. 204);
- І ту *проламану любов'ю* в серці *греблю*
- Ти не доніс... Ганьба тобі і кара (3, с. 212);
- Не може бути двох знамен

В одній *навіки-вічній рані!* (3, с. 224);

Стобальним, стоглобальним болем

До неба дибиться душа (3, с. 165).

Нерідко такі метафори характеризують природу, наприклад:

Вже небо не біжить тим *синьо-білим бігом*

В своєму *зорехмарному ряду* (3, с. 227);

На срібне мамине перо,

На *срібне небо* повне (3, с. 236).

Прикметникові метафори часто передають слухові, зорові, дотикові враження, наприклад:

Де на пташинім *щебетанні*

Тинявся *малиновий дим*,

Важкий ячмінь *медовим вусом*

Бджолу за лапку лоскотав (3, с. 184)

Коли твоя *рука солодка*, ніби слава,

Червоноооким пальчиком майне

В *лимонній тиші* і коли мене

У темну глибину повергне *темна слада* (3, с. 194).

Дієслівними метафори називають такі, в яких один член виражений дієсловом з переносним значенням. У цих метафорах дієслово, як правило, пов'язується з іменником. Такі метафори часто характеризують психічний стан ліричного героя, особливо, якщо дієслово поєднується з абстрактними іменниками *душа, серце, любов, сльоза, душа, думка* тощо, наприклад:

Я вже спішу страждати і любити,

Бо я незчувсь, як небо стало ближчим –

Все, чим *сміється серце і болить* (3, с. 82);

...Забіліли сніги мої чорні,

Засміялась душа молода (3, с. 229).

У поезії М. Вінграновського дієслівні метафори часто характеризують природу. Вони переважно виражають рух, динаміку, плинність. Такі метафоричні образи створюють дієслова руху, процесу, наприклад:

На рябому коні *прилетіла весна* (3, с. 185);

В землі під серцем *ворухнулася весна* (3, с. 208);

Над гаєм *хмара руку простягає*

І гається, і гається над гаєм (3, с. 212);

Завіяло, заговорило снігом

У полі, попід садом і в саду (3, с. 227).

У поетичному мовленні митця менше виявляємо субстантивних (іменникових) метафор. Їх у лінгвістиці ще називають ієнітивними, бо другий член виражений формою родового відмінка. Наведемо приклади із поетичних творів М. Вінграновського:

І спить рука в руці, і на щоці

Краплина щастя, виказана болем,

До ранку світиться (3, с. 194);

І вічне *владарювання ночі* (3, с. 213);

Під тихий *крок зорі*, під води *призаснулі* (3, с. 225);

На синій *звук любові і свободи* (3, с. 234).

Психологізм лірики автора, а також його прози, виражається в обумовленій зміні думок, картин, почуттів, закодованій за допомогою кінематографічного принципу монтажу, коли «два будь-які фрагменти, поставлені поряд, неминуче поєднуються в нове уявлення, яке виникає як нова якість.

У М. Вінграновського цей монтаж здійснюється за допомогою метафоричних ланцюгів, які виражають особливу поетичну істину. М. Вінграновський майстерно, по-режисерськи вивірено вибудовує послідовність переживань ліричного – «я». Це мереживо думок відзначається глибокою асоціативністю поетичного мислення, що дозволяє створювати відповідний до внутрішніх переживань підтекст, заохочує читача до співтворчості з автором, викликає в уяві реципієнта неповторні образи та почуття, співвідносячи їх з власним душевним досвідом [2, с. 9].

Висновки. Розглянувши метафори в поезії М. Вінграновського ми можемо констатувати, що ідіостиль митця – оригінальний і самобутній. Метафори найчастіше виконують емоційно-експресивну роль у контексті художнього твору. Метафори та образи-символи М. Вінграновського концентрують у собі багатогранність почуттів ліричного «Я» поета. Завдяки психологічно виправданій обумовленості вони є художньо переконливими і збагачують соціально-художній світ сучасника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. : монографія / Л. Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 416 с.
2. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
3. Вінграновський М.С. Вибрані твори: У 3 т. Т.1.: Поезії / М. Вінграновський. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 400 с.
4. Вінграновський М. Вибрані твори. / Микола Вінграновський. Вибрані твори. – К. : Дніпро, 2004. – 821 с.

Шпак О.

Науковий керівник – к.філ.н. Вербо́вецька О. С.

**МОТИВАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШКІЛЬНИХ ПРІЗВИСК
с. ОЗЕРНА ЗБОРІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У лексичному складі мови важливе місце посідають власні назви людей, серед яких вагому нішу займають неофіційні найменування осіб. Кожна власна назва в лексичному складі української мови ідентифікує та індивідуалізує номінований об'єкт.

Прізвиська – це «найчисельніший, найрізноманітніший і наймінливіший клас антропонімів [3, с. 172]. Виникають вони в невеликих замкнутих колективах, де люди постійно спілкуються: там прізвисько виразно вмотивоване, воно підказане певною ситуацією й нагадує цю ситуацію постійно. Завдяки прізвиську особа знаходить можливість нарешті побачити себе так, як бачать її оточуючі та усвідомити своє місце в спільноті.

Вивчення українських прізвиस्क розпочалося з праць М. Сумцова, В. Охримовича, І. Франка, І. Сухомлина та ін. На сьогодні детально вивчена неофіційна антропонімія лише окремих регіонів: Закарпаття (П. Чучка), Луганщини (Н. Федотова), Волині (Г. Аркушин, Н. Шульська), Львівщини (М. Наливайко), Тернопільщини (О. Вербо́вецька), Вінниччини (В. Павлюк) та ін. Окреме дисертаційне дослідження А. Чучвари присвячене вивченню шкільних прізвиस्क Львівщини.

В українській ономастиці немає єдиного підходу до класифікації неофіційних найменувань, а відтак і прізвиस्क: за структурою, походженням, лексичною основою етимона, мотивом номінації, емоційним забарвленням тощо. Так, мовознавці неодноразово зверталися до дослідження процесу формування неофіційної системи іменування, розкриваючи лексико-семантичну базу антропонімів; виокремлюючи класи лексичних одиниць, які лежать в основі прізвиस्क; аналізуючи їх структурно-семантичні особливості [2, с. 129].

Місцем, де прізвиська особливо бурхливо виникають, видозмінюються і зникають, є школа, точніше 6 – 7 класи. У старших класах дитячі прізвиська ще пам'ятають, але користуються ними рідше, тут переважно використовують скорочені варіанти прізвищ (Коваленко > Коваль, Горохівський > Горох) часто на основі асоціативних уявлень.

Шкільні прізвиська не дуже приховуються, виступають своєрідним умовним знаком замкненої корпорації і є способом вираження емоцій. Такі назви можуть залишатися на все життя, можуть змінюватись, а можуть просто забуватися. Найчастіше забуваються прізвиська, що перестають відповідати зовнішності чи характерові цієї людини.

Мета нашої статті полягає в розкритті мотиваційних особливостей шкільних регіональних прізвиस्क, оскільки саме мотиваційна характеристика найточніше передає мотив утворення цього класу неофіційних назв.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що стан вивчення сучасної неофіційної системи іменувань в українській ономастиці є недостатнім, а шкільні прізвиська с. Озерна Зборівського району ще не були вивчені та описані в ономастичній літературі. Об'єктом нашого аналізу стало 141 прізвисько, зібране експедиційним шляхом. Такі назви виникли у школі і частина з них, вийшовши за межі шкільного вжитку, закріпилася за денотатами назавжди.

Опираючись на класифікацію Л. Кравченко за мотивами номінацій, ми виділили такі групи шкільних прізвиस्क:

- 1) прізвиська, мотивовані зовнішніми і внутрішніми рисами;
- 2) прізвиська, мотивовані родом діяльності;
- 3) прізвиська, мотивовані особливостями мовлення;
- 4) прізвиська, дані людям у різні періоди життя;
- 5) прізвиська, мотивовані територіальною чи етнічною характеристикою особи;
- 6) прізвиська, мотивовані іменем або прізвищем носія [1, с. 172].

Прізвиська, мотивовані зовнішніми і внутрішніми рисами. Найбільшу групу становлять прізвиська, що характеризують людину за її особистими зовнішніми чи внутрішніми рисами. Перший мотив найпоширеніший, бо називає особливість носія, яка кидається у вічі при першій же зустрічі. Такі прізвиська характеризують особу за кольором волосся, зростом, вагою, рисами обличчя тощо.

За кольором та станом волосся можна виділити такі прізвиська: *Біла* – має світле волосся, *Гусь* – має біле бліде волосся, *Кактус* – волосся стирчить у різні боки, *Олег Винник* – має довге біле волосся, як у співака